

אל תקרב הלום - הקרב אליך את אהרון

"וְאַתָּה הִקְרַב אֶלְיָךְ אֶת אַהֲרֹן אַחִיד וְאֵת בְּנָיו אִתּוֹ מֵתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֵנוּ לִי אֶהְרֵן נָדָב וְאֶבְיָהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אֶהֲרֹן" (שמות כח א).

"וַיֹּאמֶר אֶל תִּקְרַב הֵלֶם שֶׁל נְעִלְיָךְ מֵעַל רִגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֵתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת קֹדֶשׁ הוּא" (שמות ג ה).¹

שמות רבה פרשה לז סימן א - "ואתה הקרב אליך את אהרון אחיך"

וכשבקש לעשות הקב"ה כהן גדול, היה משה סבור שהוא נעשה כהן גדול.² אמר לו הקב"ה: לך ומנה לי כהן גדול. אמר לפניו: ריבון העולם, מאיזה שבט אמנה לך? אמר לו: משבט לוי. אותה השעה שמח משה. אמר: כך שבטי חביב! אמר לו הקב"ה: אהרון אחיך הוא. לכך נאמר: "ואתה הקרב אליך את אהרון אחיך".³

ויקרא רבה פרשה יא סימן ו - פרשת שמיני

אמר ר' שמואל בן נחמן: כל שבעת ימי הסנה היה הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחותו למצרים... בשביעי אמר לו: "שלח נא ביד תשלח". אמר לו הקב"ה: משה, אתה אומר לי "שלח נא ביד תשלח"? חייך שאני צוררה לך בכנפיך. אימתי פרעו לו? ר' ברכיה אמר: כל שבעת ימי אדר היה משה מבקש שיכנס לארץ ישראל ובשביעי אמר לו: "כי לא תעבור את הירדן הזה".⁴ ר' חלבו אמר: כל שבעת ימי המילואים היה משה משמש בכהונה גדולה וכסבור, שלו היא. בשביעי אמר לו: לא שלך היא, אלא של אהרון אחיך היא.⁵

ר' יודן בשם ר' יוסי ברבי יהודה ור' ברכיה בשם ר' יהושע בן קרחה: כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה.⁶

שמות רבה סוף פרשה ב - פרשת שמות (ההתגלות בסנה)

"וַיֹּאמֶר הַנְּנִי" - הנני לכהונה ולמלכות. אמר לו הקב"ה: במקום עמודו של עולם אתה עומד? אברהם אמר: "הנני" ואתה אומר "הנני"?⁷ ביקש משה שיעמדו ממנו כוהנים ומלכים.⁸ אמר לו הקב"ה: "אל תקרב הלום" - כלומר, לא יהיו בניך מקריבים, שכבר מתוקנת הכהונה לאהרון אחיך.⁹

¹ האסוציאציה והחיבור של "הקרב אליך את אהרון" - מעשה המשכן חניכתו וחונכותו, עם "אל תקרב הלום" - תחילת הדרך, מעמד הסנה, איננה שלנו, אלא של הדרשן, כפי שנראה מיד. בשניהם לכאורה נדחה משה: אתה אל תקרב אל הקודש, אבל מישהו אחר יקרב. ולא עוד, אלא שאתה הוא שתקרב אותו (השווה שמות ד יד-טז עם הפסוק שהבאנו בראש הדף, בשניהם אהרון!). אבל עיני הדרשן לא נשואות רק אחורה, לחיבור פרשתנו עם תחילת ספר שמות, אלא גם הרבה הרבה קדימה, אל תקופתו הוא, אל חזרתו של משה - נכון יותר: יורשיו, תופשי התורה, חובשי ספסלי בית המדרש, אל קדמת הבמה; ושקיעתו של אהרון - נכון יותר: צאצאיו, תופשי הכהונה, חובשי בגדי הכהונה. ועוד מעט ונקלקל את כל ההפתעות שהדרשן מכין לנו.

² ראה המשך המדרש שם בסימן ב: "ואתה הקרב אליך - אמרו: בשעה שירד משה מיני ישראל וראה באותו מעשה, הביט באהרון והיה מקיש עליו בקורנס. והוא לא נתכוין אלא לעכבם עד שירד משה, ומשה היה סבור שהיה אהרון שותף עמהן והיה בלבו עליו" (עוד מדרש הנוקט בשיטה שפרשתנו היא לאחר מעשה העגל, ראה דברינו אימתי נאמרה פרשה זו בפרשת תרומה). אבל אותנו מעניין לא הצד של אהרון, מיניו לכהן גדול, לפני או אחרי חטא העגל, אלא דווקא הצד של משה בכל עניין זה. נראה שמיניו אהרון לכהן גדול בא בהפתעה למשה (אולי לכולנו), אבל למה הוא מכניס את עצמו בעסק? זה או הוא או אהרון? למה רצה משה גם להיות כהן גדול? משה העניו! האין זה מזכיר את דבריו שלו לקרח "ובקשתם גם כהונה"?

³ אז בסוף, שמח משה או לא? וכשאמר לו הקב"ה שהכהן הגדול יהיה "משבט לוי" שמח משה כי עדיין חשב על עצמו? ושוב עיקר שאלתנו: למה רצה משה גם להיות כהן גדול? משה העניו! האין זה מזכיר את דבריו שלו לקרח "ובקשתם גם כהונה"?

⁴ השבוע חל ז' באדר יום פטירת משה. תאריך זה חל ברוב השנים סמוך לפרשתנו, פרשת תצוה, בה לא נזכר שמו של משה.

⁵ כאן משמע שאכן היה זה עונש למשה שלא יהיה כהן גדול, מה גם שהוא ציפה לכך, לאחר שכבר שימש בכהונה הגדולה בשבעת ימי המילואים. אבל בשמות רבה פרשה ג סימן טז על אותו פסוק "שלח נא ביד תשלח", מצאנו גישה אחרת: "רבותינו אומרים: סבור אתה שהיה מעכב משה לילך? אינו כן! אלא כמכבד לאהרון. שהיה משה אומר: עד שלא עמדתי היה אהרון אחי מתנבא להם במצרים שמונים שנה... אמר משה: עכשיו אכנס בתחומו של אחי ויהיה מיצר? בשביל כך לא היה משה מבקש לילך". משה מכבד את אחי הגדול כבר בתחילת דרכו וכעת גם כאן בכהונה.

⁶ אז יש פיצוי מה למשה, וביניגוד לאהרון שנאמר בו: "אל יבא בכל עת", משה היה "מזומן בכל עת" (אבות דרבי נתן). אבל משה שימש רק בחלוק לבן - לא בבגדי הכהן הגדול (ויקרא רבה שם). ורק הוא - לא בניו. ראה המדרש הבא: "בקש משה שיעמדו ממנו כהנים ומלכים... לא יהיו בניך מקריבים".

⁷ ההשוואה עם אברהם והאבות מופיעה בהרבה מקומות. ראה למשל תחילת פרשת וארא: "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב" - רש"י והמדרשים על פסוק זה: "חבל על דאבדין ולא משתכחין". אבל משה לא נשאר חייב: "אמר לפניו: ריבוננו של עולם! "בי" אתה רוצה לגאול בניו של אברהם שעשה אותך אדון על כל בריותיך?! - שלח נא ביד תשלח" (שמות רבה שם). ובחטא העגל: "ואעשה אותך לגוי גדול" - כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך, כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה!" (ברכות לב' ע"א)

⁸ אנחנו מתעכבים בעיקר על עניין הכהונה, בשל פרשת השבוע, אבל יש גם את הנושא של המלכות! ולכן יש כאן עימות של משה לא רק עם אהרון ואברהם, אלא אולי גם עם דוד. ראה גמרא זבחים קב ע"א: "אמר עולא: בקש משה מלכות ולא נתנו לו, דכתיב: אל תקרב הלום, ואין הלום אלא מלכות, שנאמר: מי אנכי ה' אלהים [וגו'] כי הביאתיני עד הלום (שמואל ב ז)". וכבר הראינו מספר

שמות רבה פרשה לז סימן ד

זהו שכתוב: "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי". כשאמר הקב"ה למשה: "ואתה הקרב אליך" הורע לו.¹⁰ אמר לו [הקב"ה למשה]: תורה הייתה לי ונתתיה לך, שאילולי היא, איבדתי עולמי, משל לחכם שנטל קרובתו ועשתה עמו יי שנים ולא ילדה, אמר לה: בקשי לי אישה. אמר לה: יכול אני ליטול חוץ מרשותך אלא שהייתי מבקש ענותנותך.¹¹

כך אמר הקב"ה למשה: יכול הייתי לעשות כהן גדול חוץ מדעתך, אלא שהייתי מבקש שתהא גדול עליי.¹²

אבות דרבי נתן נוסחא א פרק לד

"ויהונתן בן גרשום בן מנשה" (שופטים י"ח ל')¹³ - וכי בן מנשה היה והלא בן משה היה אלא לפי שלא נדמו מעשיו למשה אביו לפיכך תולין במנשה.¹⁴

שבת שלום

מחלקי המים

פעמים שלמשה היה דין מלך (במדרשים על ויהי בישורון מלך, פרשת החצוצרות ועוד), אבל אין לו את ההמשכיות שכבר הזכרנו בהערה 6 לעיל. משה לא רק אומר "הנני" ומציע את עצמו אישית לכהונה ולמלכות, אלא מבקש "שיעמדו ממנו כהנים ומלכים!"⁹ גם מדרש זה קושר את אי-מינוי משה לכהן גדול עם ההתגלות בסנה, אבל לא כעונש על סירובו לשליחות (אדרבא משה אומר: הנני), אלא כתוצאה מההשוואה עם אברהם. ראה מקבילה ואולי מקור בבראשית רבה נה ו: "אמר רבי יהושע בן קרחה בשני מקומות דימה משה עצמו לאברהם, א"ל הקב"ה: אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד. אברהם אמר הנני הנני לכהונה, הנני למלכות - זכה לכהונה, זכה למלכות ... משה אמר הנני, הנני לכהונה, הנני למלכות - א"ל הקב"ה: אל תקרב הלום, אין קרב אלא כהונה ... והזר הקרב יומת. ואין הלום אלא מלכות ... כי הביאותני עד הלום". משה רוצה להידמות לאברהם וחוזר על "הנני" הכפול, וזה כשלעצמו לגיטימי. אבל אברהם הוא אברהם, אבי האומה, "נשיא אלהים אתה בתוכנו" (כהונה ומלכות). "אב המון גויים". למשה יש תפקיד אחר. ראה אגב שמדרש בראשית רבה זה הוא על הפסוק בעקידה "והאלהים ניסה את אברהם" וכדברי המדרש שם: "גידלו כנס הזה של ספינה". מאידך, חוזר המדרש ומופיע בדברים רבה כאשר משה מתחנן להיכנס לארץ. בראשית, שמות, דברים, אולי מעתיקי המדרשים אהבו מדרש זה והעתיקוהו לכל מקום ואולי באמת יש כאן מגמה חוזרת.

¹⁰ פרשני המקרא מנסים להדגיש את המילים "אתה" ו"אליך" שבפסוק - אתה משה בענייך. זה קשור אליך, זה בזכותך. ראה למשל פירוש כלי יקר על הפסוק שקושר את העניין עם חטא העגל שבעקבותיו התרחק אהרון וכעת זכה להתקרב שוב בזכות משה: "הוסיף כאן לשון ואתה לומר לך שמצד מעשה העגל נתרחק אהרון כמו שנפסלו בכורי ישראל ומשה קירבו בתפילתו ... נמצא שבעבור שקירבו משה אליו על כן נבחר בזכות משה אף על פי שגם הוא היה בתוך בני ישראל עובדי העגל מכל מקום קירבו מתוך בני ישראל העובדים והכל בעבורך, לכך נאמר ואתה הקרב אליך את אהרון מתוך בני ישראל". אבל המדרש אומר: "הורע לו" - למשה.

¹¹ עד כאן, הקב"ה מתחשב במשה ומנסה לא לפגוע בו, בגישה דומה ובהמשך לפירוש כלי יקר הנ"ל. נראה שאנחנו חוזרים למדרש שמות רבה לו בו פתחנו והפעם בהתחשבות קצת יותר גדולה במשה. אבל מה עושה כאן הפסוק: "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי"? מה פירוש "ענותנותך" כאן? מלשון ענווה - עֲנֻתְנוּתְךָ, או מלשון עוני (קושי) - עֲנֻתְנוּתְךָ?

¹² אכן חזרנו למדרש בשמות רבה, בפרשתנו, בו פתחנו, אבל באופן אחר. לעניות דעתנו, זהו מדרש מפתח שמסביר חלק גדול מהמדרשים שהבאנו עד כאן. די לו למי שיש לו כתר תורה ואין הוא צריך גם לכתר כהונה או מלכות. כתר התורה "שולט" בכתר הכהונה "הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים". בסוף בית שני מידרדר מעמד הכהונה ועולה בהתמדה מעמדם של תלמידי החכמים כמורי הוראה והלכה גם לכהנים! ראה ראש השנה פרק א משנה ז וכן יומא פרק א משניות ה-ו, וכן דברינו מדרשים שנוגעים בפרשת תזריע שם הראינו איך החכם מנחה את הכהן בדיני נגיעים. משה, שלא נעשה כהן גדול, משמש מודל ראשוני ומרכזי למגמה זו. ולתלמידי החכמים גם אין בהכרח המשכיות גנאולוגית. תלמידיהם הם בניהם ממשיכיהם.

¹³ הוא הכהן בפרשת פסל מיכה: "וַיִּקְיֵמוּ לָהֶם בְּנֵי דָן אֶת הַפֶּסֶל וַיְהוֹנָתָן בֶּן גֵּרְשָׁם בֶּן מְנַשֶּׁה הוּא וּבְנָיו הָיוּ לְשֹׁבְטֵי הַדָּנִי עַד יוֹם גְּלוֹת הָאָרֶץ", ראה הפרשה בפרק יח בספר שופטים.

¹⁴ ראה פירוש משך חכמה לשמות מ יד שמדגיש שמשה לא התקנא באהרון על שקבל את הכהונה וגם רצונו "שיעמדו ממנו כהנים ולוויים", היה על ההמשכיות לבניו: "יתכן דעל מעלת אהרון לא היה משה מתקנא שהיה נביא ומלך (דברים ג, ה) וכהן גדול (זבחים קא, ב). אבל על מעלת בניו אמרו אל תקרב הלום (שמות ג, ה) - ביקש משה שיעמידו ממנו כהנים ומלכים". משה רצה שתהיה לו המשכיות, שתעמוד ממנו שושלת, מה שזכה אהרון ובהנהגה אברהם כאבי האומה. ראה ספרי דברים פיסקא שה: "אמר לו הקב"ה: במה אתה מתעצב בלבך, שלא עמד אחד מבניך? והלא בני אהרון אחיך כאילו בניך הם". אבל את משה אין זה מנחה וכיורע, אין למשה ממשיך טבעי ואיננו יודעים מאומה על בניו במקרא. וכאילו לא די בכך, באים חז"ל ומגדילים לעשות ודורשים שיש למשה המשכיות, שהכהן בפסל מיכה היה מצאצאי משה רבנו! עד כדי כך! מדוע עשו כך למשה? משום שביקש לעמוד במקום גדולים? משום שבקש גם כהונה גדולה ולא שמח לאהרון? נושא פסל מיכה הוא פרשה מרתקת הדורשת עיון בפני עצמה ובודאי לא כאן נאריך בה. נביא רק כמקדמה את הירושלמי להלן ונשאיר לשותי המים (בסוף שבויע גשום זה) להציע לנו הסברים ופירושים. ירושלמי מסכת סנהדרין פרק יא הלכה ה: " ... זה יהונתן בן גרשום בן מנשה. את מוצא בשעה שבא דוד ומצאו שהוא עובד עבודה זרה, אמר לו: אתה בן בנו של אותו הצדיק ואת עובד עבודה זרה? אמר לו: מסורת בידי מאבי אבא: מכור עצמך לעבודה זרה ואל תצטרך לבריות. אמר לו: חס ושלום לא אמר לך כן, אלא: מכור עצמך לעבודה שהיא זרה לך ואל תצטרך לבריות. כיון שראה דוד שהיה הממון חביב עליו, מינהו קומיס תיסוורין (שומר האוצרות) על בית המקדש, הדא היא דכתיב: ושבואל בן גרשום בן מנשה נגיד על האוצרות - שבוואל ששב לאל בכל כוחו, נגיד על האוצרות - שמינהו קומיס תיסוורין על האוצרות".